

GÜZEL SANATLARIN EĞİTİMDEKİ YERİ

Ord. Prof. Suut Kemal YETKİN (*)

Binlerce yüzyılların ne kadar gerilerine gidilirse gidilsin, sanatı insanlığın tarihi ile başlamış görürüz. İnsan, yalnızca yaşama güdüsünün tutsağı olduğu, zekâsının emeklediği çağlarda bile, güzel sanatlarla uğraşmıştır. Tarih öncesi mağaraların, bugün dahi bizleri hayran bırakan duvar resimleri, bundan onbinlerce yıl önceleri, ilkel insanların ellerinden çıkmıştır. Prehistorya ilmi bu gerçeği gösteriyor. Ayrıca tarihten önceki insanların yaşayış ve düşünüş düzeyinde bulunan bugünün ilkel topluluklarında da resimler ve heykeller yapılmaktadır. İnsanın, en geri ve en karanlık çağlarda, çok çetin, dayanılmaz şartlar içinde yaşarken bile güzel sanatlardan vazgeçemeyişinin elbette bir nedeni olmalıdır.

Paris'in *Modern Sanat Müzesi*, ikinci Dünya Savaşında esir düşen ve Almanya'da Nazi kamplarında yaşamış olan ressamlarla heykelticilerin eserlerini özel bir salonda, 1948 de sergilemişti. Burada dikkati çeken ilk şey, resimlerin sigara paketleri arkasına, gizlice ele geçirilen kâğıt parçalarına çizilmek; heykelticilerin de koparılan sandalye veya masa ayakları oyulmak suretiyle yapılmış olmalarıydı. Konular, katlanılan günlerin dayanılmaz acılarını, işkencelerini, korkularını, unutulmaz yönlerini belirten sahnelerdi. Üzerinde durulması gereken nokta, ölümün eşiğinde dakikalarını sayan bu aç, çürüyen, ümitsiz insanların, içlerini dolduran felâket duygularını, cellâtlarına belli etmeden, ellerine geçirdikleri kâğıt ve tahta parçalarına işlemekten kendilerini alamayıları idi.

André Gide, *Kalpazanlar*'ı hakkında şöyle yazar: "Niçin bu kitabı yazdım? Onu yazmam gerektiği için. Bütün bunları içimde taşıyaydım, sanırım, rahat ölemezdim." İşte, insandaki bu dayanılmaz boşalma ihtiyacı, onun doğuştan gelen estetik duygusuyla birleşerek güzel sanatları yaratmıştır. Bu demektir ki insan varlığında, dün de bugün de, yalnız zekâ ve düşünce değil, aynı zamanda duygunluk da vardır.

(*) A. Ü. Eğitim Fakültesi Güzel san'atlar Eğitimi Kürsüsü Profesörü.

Zekâ, tabiatın gözlemi ile başlar. bellekle gelişir, gözlemlenen olayları benzerliklerine göre sınıflara ayırır ve tümden gelim (dédution) ile, ilim dediğimiz bilgilerin yapısını kurar. Bu oluşum çizgisi, insanlık tarihinin çok derinlerine iner. Duygunluğa gelince o, görülenerin özel ve ayırksı tabiatı karşısında uyanan bir tepkidir; rengin, maddenin ve biçim oranlarının değerlendirilmesi ile başlar ve tamamlanır. Bu unsurların sanatçı veya amatör tarafından örgütlenmesi, hiç bir zaman bilgileri artırmak için değil, aksine zevki artırmak içindir. Yaşayışımız boyunca edindiğimiz deneylerin niteliğini değerlendirmemize imkân veren duyuları ve duyguları bir yana bırakamayız. Çünkü duyum ve duygu, akıl ve düşünce gibi, iç varlığımızın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu gerçeği, insanın tarih ötelilerinden ileriye doğru ilerlerken, düşüncesi ile duygusunun birlikte gelişmiş olması da gösterir.

Ne yazık ki gerçek bu iken, sanatın insan oluşumundaki yaratıcı yeri bugün bile gereğince anlaşılmış değildir. İlkın şu noktayı iyice belirtmek gerekir ki, gerçek eğitim soyut ve zaman-dışı bir varlıkla uğraşmaz, evrensel pedagojik bir ilkeyi aramaz, gerçek eğitim, esasında, pedagojik sistemin tarihî duruma uyması yönünde sürekli bir araştırmadır. Bu tarihî durum içinde bulunan insan, çevresine körü körüne uymak için değil, kendi ihtiyacına göre, ona biçim vermek için yarar. Bugünkü insanın ruh sağlığı, insan tabiatının temel unsurlarından hiç birşey feda etmeksizin, bu unsurları uyumlu olarak geliştirmeyi ve bu gelişim içinde yetenekleri doruğuna götürecektir olan tam bir eğitim vermeyi gerektirir. Bugün rasyonel, objektif ve genel olana büyük bir önem vermenin doğuracağı tehlikelerle karşı karşıyayız. Çünkü, yalnız ilimlerin yöntemine uygun olan bu tutum, insanın aynı zamanda ve herşeyden önce duygunluk, heyecan olduğunu unutmak, bunların insan davranışlarındaki büyük rolünü görmemezlikten gelmek demektir. Hareketlerimizin en küçüğünde, düşünceye en çok dayanmış görünenlerinde bile, duygunluk çoğu zaman kesinlik sağlayan unsurdur. Her hareketimizin temelinde o vardır. Bu bakımdan, çocukta yalnız rasyonel düşünceyi geliştirmek, onu duygunluğa karşı güvensiz davranmaya alıştırmak, yarım insanı yarım bir varlık yapmak olur. İngiliz estetikçisi ve eğitimcisi Sir Herbert Read'in deyişiyile: "Tek kanatla uçan kuşun ilerlemesine imkân yoktur." Okul, lise, üniversite her zamandan çok bugün, mekanikleşmiş, maddeci bir toplumda, insanı, insanlıktan çıkararak, gerçek kişiliğinden uzaklaştıran herşeye karşı dikkatle kurumak zorundadır. Bu ise, okulda akılcı, ob-

jektif düşünceyi duygunluğun, hayal gücünün ve kişisel dünyanın eğitimi ile dengeleyerek olur.

İlmî yöntem insan oluşumunun bir yönü ise, öbür yönü de sanat eğitimidir. Gerçekçi bir eğitim ilim ve sanatın ayrılmaz işbirliğine dayanmalıdır. Bu bakımdan insanda köklü bir ihtiyaca cevap veren sanatın, kişiliği eğiten en önemli etkenlerden biri olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Yalnız burada bir noktayı iyice belirtmek yerinde olur. Sanat eğitiminin amacı, sanat için eğitim değil, sanatla eğitimidir. Böyle olunca yapılacak ilk iş, küçük yaşlardan itibaren insanı sanat eserleri ile karşı karşıya getirmek, uyuklama halindeki estetik duygusunu geliştirmektir. Bu ilk eğitim denemelerinden sonradır ki, öğrenci, sanat eserinin kendisi ile başbaşa kalabilir. Bu noktada ise, sanat eseri ile öğrencinin arasına giren engelleri birer birer kaldırmak, sanat eserini saflığı ve özelliği içinde görmesi için ona yardım etmek gerekir. Oysa yakın zamanlara kadar, okullarda verilen sanat eğitimi desen derslerinden ileri gitmiyordu. Amaç, çocuğu tabiatın yakından gözlemine alıştırmak ve gözlemlenen olayları doğru olarak vermektir. Bu anlayış, yetenekli olanları bir takım sanat mesleklerine yöneltmekten başka bir şeye yaramamıştır. Böyle bir sanat eğitiminin konumuzla ilişkisi yoktur. Bu davranış, bir sanatın eğitimi ile, sanatın her çocuğun eğitiminde yeri olduğu gerçeğini sadece birbirine karıştırmaktır. Mesele, insanda doğal olan sanat duygusunu geliştirerek kişiliğini bütünlük için, onu sanat eserini görmeye ve tatmağa hazırlamaktır. Başka deyişle, öğrenciye bir tabloyu görmesini öğretmek, sanat eğitiminin ilk şartıdır. Tabloya nasıl bakmalıdır? Genel olarak halk, yüzyılların verdiği bir alışkanlıkla sanat eserinden, dışımızda olanların tam bir benzerini bekler. Bu görüş, öğrencilerle sanat eserleri arasına giren ilk engeldir. Onlara, sanat eserinin görülenlerin bir tekrarı değil, onlarla kurulan yeni bir yapı olduğu gerçeğini türlü örnekleriyle göstermek, yapılacak ilk iştir. Sanat eserini gerçekliği içinde görmekten alıkoyan başka bir engel de sanatçının işlediği konulardır. Genel olarak, sanat eserlerindeki konular, onların değer ölçütleri sayılmalıdır. Oysa, sözgelisi, bir Rönesans eserinde mitolojik bir konunun anlamını veya bir portrenin kime ait olduğunu bilmemekle sanat heyecanımız hiç birşey kaybetmez, aksine kazanır. Bir sanat eserini yalnız konu bakımından dikkate olmak, günlük hayatın ölçütlerini hiç bir yerleri bulunmayan bir alana uygulamak olur ki bundan da ancak sanat eserini görmek ve anlamak isteyen zarar görür. Sanat eserinde önemi olan, konu dikkate alınmasa da, bizi etkisinde bulandıran estetik dildir. İster biçim, ister anlatış denilsin, bu dil sanatın kendisi-

dir. Profesör Marangoni'nin dediği gibi bu dil: "Bir resimde veya heykelde profilleri veren çizgi, düzeyleri modle eden plâstik plânlar, aydın-gölge tesirleri, ışık ve gölge tonaliteleri, rengin değişik görünüşleri" gibi formel unsurlardan meydana gelmiştir. Sanatçı, dilinin sözlüğü olan bu unsurları kişisel bir sentaksa göre, kendi kompozisyon usulleri ile düzenler, onlara bir ritim ve ahenk verir. Yani genel dil içinde kendi dilini yaratır. Bu ise, sanatçının üslûbundan başka birşey değildir. Bir sanat eserinden zevk almak için, bu dili öğrenmek gerekir ki, bu da bir hazırlık döneminden ve bir estetik çıraklıktan sonra ancak mümkün olur.

Genel olarak eğitimin amacı, çocuğun psikolojik tipini meydana çıkarmak ve her tipe tabii çizgisi içinde gelişme, kendi biçimini bulma imkânını vermektir. Eğitim konusunda özgürlüğün gerçek anlamı budur. Bu sebepten dolayıdır ki, çocukların eğitiminde sanatın paha biçilmez bir önemi vardır. *Çünkü bireysel psikolojinin ilk ve en doğru işareti sanattır.* Çocuğun eğilimi ve yönü belli olunca, kendi kişiliği biçimini buluncaya kadar, sanat disiplini ile geliştirilebilir. Bundan da, böyle yetişenlerin içinde buldukları toplum kazanır.

Çok önemli bulduğum bir noktaya burada değinmeden geçemeyeceğim. Bugün *derinlikler psikolojisi*'nin meydana çıkardığı gerçek, insan denilen yaratığın yalnız bilinçten ibaret olmadığı; bilincin, kat kat derinleşerek gittikçe karanlığa gömülen altbilince oturmuş bulunduğu. Bu karanlık bölge, çocukluğun ilk yıllarında başlayan, boşalma imkânı bulmazsa adeta mayalaşarak tehlikelileşen türlü *komplekslerin* yaşadığı bölgedir. Çocuk oynayarak, insan rüya görek, sanatçı yaratarak bu komplekslerin zararından kurtulur. Burada, eğitim bakımından bizim için önemli olan, sanatçının kendi komplekslerini sembollerle yansıtan eserlerinde, seyredenin de kendi komplekslerini bularak onlardan kurtulmasıdır. Alınan sanat zevkinde bu kurtuluşun payı büyük olsa gerektir. Böylece sanat eserinden zevk almak, ahlâk sağlığını da etkilemiş oluyor. Çünkü komplekslerin zararlıdan zararsız duruma getirilmesi, toplumca üstün hedeflere yönetilmesi, kişi ve toplum bakımından önemi çok büyük olan psikolojik bir mekanizmadır. Görüldüğü gibi, güzel sanatların eğitimdeki yeri, bir çok bakımdan büyük bir önem taşır.

Şüphesiz, okul ve üniversite dışında olanlar bu eğitimden faydalanamazlar. Ne yazık ki, büyük yığınlar, sanat eserleri ile çevrili buldukları halde onları göremezler. Şu var ki, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra plâstik sanatların, özellikle resim sanatının, halk eğiti-

minde etkili olarak kullanıldığı görüldü. İleri batı memleketlerinde ay geçmez ki, şaheserlerin renkli kopyaları ile zenginleştirilmiş, kısa açıklamalarla aydınlatılmış bu kitap-müzelerden yüzlercesi yayımlanmış olmasın. Böylece zamanımızda dil kültürüne bir image'lar kültürü eklenmiş bulunmaktadır. Yavaş yavaş da olsa, müzelerin de yardımı ile halk resme bakmasını öğrenmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yarın'ı yüklenecek olan çocuklarımızı, eksiksiz ve tam yetiştirmek istiyorsak, rasyonel ve objektif düşüncenin gelişimini; duygunluğun, hayal gücünün ve kişisel dünyanın gelişimi ile dengelemek; ilimle sanatın temelinde yaratıcılık yattığına göre, her iki güçten de çocukları ve gençleri faydalandırmak zorundayız. Yükselmenin şartı, iki kanatla uçmaktır.